

RUS TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O'RGANISHDA LUG'ATLAR BILAN ISHLASH METODIKASI VA UNING KOGNITIV AHAMIYATI

Farg'ona shahar 1-sonli texnikumi rus tili fani o'qituvchisi

Xasanova Nargizaxon

Annotatsiya: Ushbu maqolada rus tilini xorijiy til (РКИ - Русский как иностранный) sifatida o'rganish va o'qitish jarayonida lug'atlar bilan tizimli ishlashning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada an'anaviy bosma lug'atlar va zamonaviy elektron platformalarning o'ziga xos xususiyatlari, talabalarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirishdagi roli hamda leksikografik kompetensiyaning shakllanish bosqichlari yoritilgan. Shuningdek, xorijiy tillarni o'qitishda lug'at turlaridan samarali foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar va metodik yondashuvlar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: Rus tili, xorijiy til, leksikografiya, ikki tilli lug'atlar, izohli lug'atlar, elektron lug'atlar, kontekstual tarjima, mustaqil ta'lim, kognitiv rivojlanish.

Globalashuv va madaniyatlararo muloqot rivojlangan bugungi davrda bir necha xorijiy tillarni mukammal egallash zamon talabiga aylandi. Respublikamizda ta'lim sifatini oshirish va Uchinchi Renessans poydevorini barpo etish doirasida yoshlarning til o'rganishga bo'lgan qiziqishini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biridir. Rus tili hamon mintaqamizda hamda xalqaro maydonda ilmiy, texnikaviy va iqtisodiy aloqalar vositasi bo'lib xizmat qilmoqda. Rus tilini xorijiy til sifatida o'rganishda eng asosiy to'siqlardan biri — bu boy va serqirra leksik bazani o'zlashtirishdir. Bu jarayonda lug'atlar bilan to'g'ri va tizimli ishlash talabalarning so'z boyligini oshirish va tilni chuqur tushunishida bosh omil hisoblanadi.

Leksikografik kompetensiya va lugʻat turlari

Til oʻrganuvchida faqat soʻz tarjimasini topish emas, balki lugʻat tarkibidagi grammatik, stilistik va fonetik belgilardan toʻgʻri foydalanish koʻnikmasini shakllantirish leksikografik kompetensiya deb ataladi. Rus tilini oʻrganishning turli bosqichlarida quyidagi lugʻat turlaridan foydalanish tavsiya etiladi:

Ikki tilli (tarjima) lugʻatlar (Ruscha-Oʻzbekcha / Oʻzbekcha-Ruscha): Til oʻrganishning dastlabki (A1-B1) bosqichlarida asosiy poydevor vazifasini oʻtaydi. Ular soʻzning ekvivalentini tez topishga yordam beradi.

Izohli lugʻatlar (Толковые словари): Til oʻrganishning yuqori (B2-C1) bosqichlarida rus tilidagi soʻzlarni ruscha izohlar orqali tushunishni shakllantiradi (masalan, Ojegov yoki Dahl lugʻatlari). Bu oʻrganuvchini bevosita rus tilida fikrlashga oʻrgatadi.

Frazeologik va Sinonimlar lugʻatlari: Nutqning jozibadorligi, boyligi va tabiiyligini taʼminlash uchun xizmat qiladi, koʻchma maʼnoli iboralarni toʻgʻri qoʻllashni oʻrgatadi.

Raqamli Davrda Elektron Lugʻatlar va Kontekstli Tahlil

Bugungi "Z" avlodi talabalari qogʻoz lugʻatlardan koʻra raqamli texnologiyalarni afzal koʻrishmoqda. Elektron lugʻatlar (Reverso Context, Multitran, Yandex Translate va boshqalar) til oʻrganish tezligini keskin oshirdi:

Kontekstual qidiruv: Zamonaviy dasturlar soʻzni shunchaki alohida tarjima qilmay, balki uning badiiy yoki ilmiy matnlardagi gap tarkibida kelish variantlarini koʻrsatadi. Bu soʻzning toʻgʻri maʼnosini tanlashga yordam beradi.

Audio-funksiyalar: Soʻzlarning toʻgʻri talaffuzi va urgʻusini (ударение) eshitish imkoniyati talabalarning fonetik xatolarini kamaytiradi.

Biroq, elektron lugʻatlardan tayyor tarjima sifatida koʻr-koʻrona foydalanish talabning mustaqil fikrlash va tahlil qilish qobiliyatini pasaytirishi mumkin. Shu sababli, oʻqituvchi talabalarga lugʻat bilan ishlashning toʻgʻri metodikasini oʻrgatishi lozim.

Lugʻat Bilan Ishlashning Metodik Usullari (Amaliy Tavsiyalar)

Dars jarayonida va mustaqil taʼlimda lugʻat bilan ishlashni samarali qilish uchun quyidagi mashqlarni qoʻllash mumkin:

"Soʻz xaritasi" (Word Mapping): Yangi soʻz topilgach, uning faqat tarjimasi emas, balki sinonimlari, antonimlari va u bilan birga keladigan feʼllar (kololokatsiyalar) lugʻat yordamida yozib chiqiladi.

Polisemiya (Koʻp maʼnolilik) tahlili: Rus tilida koʻplab soʻzlar koʻp maʼnoli (masalan, «*идти*» — о человеке, о дожде, о часах). Talabalarga lugʻatdan soʻzning barcha maʼnolarini oʻrganish va ularga mos gaplar tuzish vazifasi beriladi.

Morfologik belgilar bilan ishlash: Rus tilidagi otlarning rodlari va feʼllarning tuslanishini lugʻatdagi maxsus qisqartmalar (м., ж., ср., сов., несов.) orqali aniqlash koʻnikmasini rivojlantirish.

Rus tilini oʻrganishda lugʻat shunchaki maʼlumotnoma emas, balki eng asosiy strategik vositadir. Tizimli ravishda lugʻat bilan ishlaydigan talabalarda mustaqil taʼlim olish koʻnikmasi (learner autonomy) yuqori boʻladi. Zamonaviy elektron va anʼanaviy lugʻatlarni uygʻunlashtirgan holda oʻqitish metodikasini yoʻlga qoʻyish, talabalarning nafaqat leksik bazasini boyitadi, balki ularning lingvistik dunyoqarashini kengaytirib, xalqaro mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar boʻlib yetishishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Azimov E. G., Shukin A. N. (2018). Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва: ИКАР.
2. Galskova N. D. (2004). Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика. Москва: Академия.
3. Sayfullayeva R. R. (2020). Hozirgi o'zbek adabiy tili (Leksikologiya). Toshkent: "Innovatsiya-Ziyo".
4. Nation, I. S. P. (2001). Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: Cambridge University Press.